

DİLENMEK BİR İNSAN HAKKI MIDIR? İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ KAPSAMINDA KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA

*(Is Begging a Human Right?
A Comparative Study in Terms of Freedom of Expression)*

Oğuz Kaan DOĞAN*

ÖZ

Dilenmek, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa kıtasında uzun bir süre kanunlarda ceza olarak nitelendirilirken, 20. Yüzyılın ilk yarısından itibaren idari yaptırıma tabi bir kabahate dönüşmüştür. Bunun sonucu olarak dilencilere para cezası ve alternatif olarak hafif hapis cezası yaptırımları getirilmiştir. Çeşitli türleri olan dilenme eylemine karşı uygulanan idari yaptırımların iptali için mahkemeler, anayasa ve insan hakları sözleşmeleri kapsamında değerlendirme yapmaktadır. Karşılaştırmalı bir yöntemin izlendiği bu çalışmada, dilenme eyleminin türleri dikkate alınarak dilenme eylemini gerçekleştirenlerin ihtiyaçlarını gidermek için kamuya açık alanlarda diğer insanlarla iletişime geçmesinin ifade özgürlüğü kapsamına girip girmeyeceği incelenmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde Anayasanın Ek 1. Maddesindeki ifade özgürlüğü temel norm olarak mahkeme kararlarının gerekçesinde yer alırken Avrupa'da anayasalar ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 8. ve 10. maddeleri kapsamında kararlar verilmiştir. Bu makalede, dilenme eylemine karşı yapılan düzenlemelere karşı açılan davalarda ABD ve Avrupa'daki mahkemeler ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) yakın tarihli bir kararı birlikte değerlendirilerek dilenme eyleminin ifade özgürlüğü kapsamına girip girmeyeceği araştırılmıştır.

Makalenin Geliş Tarihi: 10.05.2021, **Makalenin Kabul Tarihi:**20.06.2022

* Avukat, Ankara Barosu, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kamu Hukuku Anabilim Dalı doktora öğrencisi, eposta: kaandogan@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8462-0677.

Anahtar Kelimeler: Dilenmek, ifade özgürlüğü, dilenci, insan hakkı, kamu düzeni.

ABSTRACT:

Why is begging forbidden by law? Would it be within the scope of freedom of expression for beggars to communicate with other people in public places to meet their urgent and necessary needs?

Courts decide within the scope of the constitution and human rights conventions for the annulment of administrative sanctions against begging, which has various types.

In this study, examining court decisions on begging and following a comparative methodology, the basic legal basis was the Constitution of United States and Articles 8 and 10 of the European Convention on Human Rights. Court decisions have been scrutinized in the context of human rights and freedom of expression, balancing individual freedom and public security. A new decision of the European Court of Human Rights also contains clues for future decisions about begging. It was concluded that there are forms of begging that should be protected within the framework of freedom of expression.

Key Words: Begging, freedom of expression, beggar, human right, public order.

“Dilenciler ölünce kuyrukluydız görünmez, büyüklerin ölümü tutuşturur gökleri.”

William SHAKESPEARE

“Dilencileri yok etmek gerek, çünkü insan onlara verince de pişman oluyor, vermeyince de.”

Friedrich NIETZSCHE

I. GİRİŞ

Bu makalede, dilenme eyleminin ifade özgürlüğü kapsamında bir insan hakkı olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğinin, mahkeme kararları kapsamında araştırılması amaçlanmıştır. Kararları incelenen mahkemeler, dilencilik eyleminin denetlenmesinde insan hakları kapsamında verilen kararlar esas alınarak seçilmiştir. Çalışmada karşılaştırmalı bir yöntem izlenmiş, mahkemelerin anayasalar, yasalar ve uluslararası sözleşmeleri nasıl yorumladıkları değerlendirilmiştir.

İfade özgürlüğü, (freedom of expression) insan hakları kapsamında konuşma özgürlüğünden (freedom of speech) daha kapsamlıdır. İfade, en genel anlamıyla “başkasına yönelik bir davranıştır”¹ “İfade”, haberleşmenin yanı sıra iç duyguların bir şekilde dışavurumu anlamına da gelebilmektedir.² Şu hâlde hem haberleşme hem de kendini ifade etmek, ifade özgürlüğü kapsamında birbirinden ayırt edilmesi oldukça zor bir yapıya sahiptir. Her iki anlamıyla da ifadenin bir başkasına ulaşması için mutlaka dil aracılığıyla yapılması gerekmemektedir. İfadeler, afiş, belirli bir renkteki bayrak, rozet gibi dil dışındaki mesajlaşma araçlarıyla da başkalarına ulaştırılabilir.

Bir gazetenin yayınlanması, basın özgürlüğü, dolayısıyla ifade özgürlüğünün en bilinen örneklerindedir. Gazete sahibinin amacı, siyasi çıkar ya da kâr elde etmek olabilir; ancak sonuçta gazetenin yayınlanmasıyla kamu yararı, kamunun bilgi/haber alma hakkı dolayısıyla toplumun çıkarı söz konusudur.³

AİHS 8. Maddesi, özel hayatı güvence altına almış, ancak özel hayatın tanımı madde metninde yapılmamıştır; AİHM, çeşitli kararlarında her olayın kendine has durumuna göre kamu alanı ile özel alan arasındaki sınırları çizmiştir. Örneğin 16 Aralık 1992 tarihli Niemietz-Almanya (Başvuru No: 13710/88) kararında özel hayat kavramını detaylı olarak açıklamıştır. Benzer şekilde 27 Temmuz 2004 tarihli Sidabras ve Džiautas-Letonya (Başvuru No: 55480/00 ve 59330/00) kararında da özel hayatın, eksiksiz tam bir tanımı olmayan geniş bir kavram olduğu yönünde görüş bildirmiştir.

Tam bir tanımı olmayan özel hayatı, bireyin istediği gibi yaşayabileceği bir “iç alan” (inner circle) olarak kısıtlayıp, bu alan dışındaki her şeyi özel hayattan hariç tutmak aşırı derecede kısıtlayıcı bir tutumdur. Özel hayat hakkı, aynı zamanda başka insanlarla ilişkiler kurmayı ve bu ilişkileri devam ettirmeyi de kapsamaktadır.⁴ Mahkemeye göre özel hayat aynı zamanda sosyal ilişkileri kurmak ve geliştirmek amacıyla bireyin başkalarıyla münasebet içinde olmasını da kapsamaktadır.⁵ AİHM, bu şekilde 8. Maddede ifade edilen özel hayatı bireyin kendi iç dünyasının yanı sıra kendini

¹ Frederick F. Schauer, İfade Özgürlüğü: Felsefi Bir İnceleme. Çev. M. Bahattin Seçilmişoğlu (Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Avrupa Komisyonu, 2002), 13.

² Ibid., 74.

³ Ibid., 220-221.

⁴ AİHM 16 Aralık 1992 Niemietz-Almanya kararı (Başvuru No: 13710/88) par. 29.

⁵ AİHM 19 Ekim 2010 tarih ve 20999/04 başvuru nolu Özpınar-Türkiye kararı par. 45.

geliştirme, bireysel bağımsızlığını korumak ve nihayet diğer insanlarla ilişki kurması ve bu ilişkiyi sürdürmesi şeklinde oldukça geniş bir perspektifle tanımlamaktadır.

Mahkeme, bu tanımlamadan hareketle dış dünya ile ilişki kurmanın genellikle iş dünyası ve meslekî faaliyetlerle bağlantılı olması nedeniyle kimi durumlarda meslekî faaliyetleri de özel hayat çerçevesinde değerlendirmiştir.⁶ Meslekî hayata getirilen sınırlamalar bireyin sosyal kimliğini yakınlarında bulunan insanlarla olan ilişkilerini geliştirme şeklinde yansıttığı ölçüde özel hayat 8. Madde kapsamına girmektedir.

AİHS 10. Maddesi ise ifade özgürlüğü, kanaat özgürlüğü ile haber ve görüş alma ve verme özgürlüğünü kapsamaktadır. AİHM, içtihatlarında ifade ve kanaat özgürlüğünü oldukça geniş bir şekilde yorumlamaktadır: Ticari reklam⁷ çekette taşınan rozet⁸ hareketsiz şekilde durma eylemi⁹ örneklerinin yanı sıra resim, yazı, müzik eseri gibi söz içermeyen faaliyetler de 10. Madde kapsamına girmektedir. Örneğin kola takılan siyah bir pazıbent, savaş karşıtlığını ya da matemi simgeler.¹⁰

AİHS ve onu yorumlayan AİHM'in ifade özgürlüğüne nasıl baktığının kısaca tespitinden sonra, dilenme eyleminin ifade kapsamına girip girmemesi ile ilgili olarak ifadeyi üretenin güdülerinin mi yoksa ortaya çıkan ifadenin mi değerine itibar edileceği çözülmesi gereken bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Demokrasilerde kişilerin amaçları yerine eylemlerinin dikkate alınması gerekliliği ilkesi de sorunun çözümünde yardımcı olacaktır.

II. DİLENMEK EYLEMİ VE TÜRLERİ

Dilenmek, ilkeçallara kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Ortaçağ'da Hıristiyanlık öğretisi gereği şefkat, merhamet ve kardeşlik gereği dilenciler özellikle kilise tarafından korunmuştur. Endüstri Devrimi ile işgücü ihtiyacının artması sonucunda şehirlere ve sokaklara düzen verme kapsamında dilencilik eylemini engellemek amacıyla ağır cezai yaptırımlar getirilmiştir.

⁶ Niemietz-Almanya kararı; 28 Mayıs 2009 tarih ve 26713/05 başvuru nolu Bigaeva-Yunanistan kararı par. 22 vd.

⁷ 24 Şubat 1994 tarih ve 15450/89 başvuru nolu Casado Coca – İspanya kararı par. 35 vd.

⁸ 8 Temmuz 2008 tarih ve 33629/06 başvuru nolu Vajnai-Macaristan kararı par. 47.

⁹ 23 Eylül 1998 tarih ve 67/1997/851/1058 başvuru nolu Steel ve Diğerleri-Birleşik Krallık kararı par. 92.

¹⁰ Schauer, 138.

II. Dünya Savaşından sonra sosyal devletin gelişmesi ve liberalleşmenin de etkisiyle dilencilik eylemi genel olarak kabahat olarak idari yaptırımlara bağlanmıştır.

Dilenmek, en genel anlamıyla halka açık bir yerde ya da evden eve dolaşarak, kendileri ya da başkalarının gerçek veya sözde bir ihtiyacı için yabancılardan para ya da maddi şeylerin talep edilmesi şeklinde tanımlanabilir.¹¹ Türk Hukuk Lügatı'na göre dilencilik, *“Hukuki bir salahiyeti olmadığı halde ve hiçbir iş, emek ve menfaat mukabili olmaksızın başkalarından para ve sair maddi yardım istemektir.”*¹²

Dilenme eylemi, bu fiili gerçekleştirenlerin ifade tarzlarına göre, mahkeme kararları ve yasal düzenlemeler ışığında kabaca üç tip olarak tanımlanabilir:¹³

Gizli aktif dilencilik: Dilenci, bir başkasına hitap ederek bir aşinalık yaratmayı amaçlar. Sadaka talep edilen ile kendi arasında bir seviye farkı yaratmaz, bir iyilik için gelen geçenden rastgele sorar: *“Bana bir lira ödünç verir misin?”*

Açık aktif dilencilik: Burada talep edilen şey ve yalvarma niyeti gizli değildir. En önemli özelliği potansiyel sadaka verenin tepkisi ya da ona yönelik bir harekettir. El kol hareketleri, göz teması, sürekli yinelenen seslenmeler gibi. Aynı zamanda yoldan gelip geçenler tarafından en çok tepki gören dilenme çeşididir. Bu dilencilik türünü agresif dilencilik olarak tanımlamak da mümkündür.

Pasif dilencilik: Burada dilenci, potansiyel sadaka verene ne yaklaşır ne de onunla konuşur. Mütevazı bir tutumla bir bağış kabı ya da elini açarak saatlerce hareketsiz kalır. Bazen de bağış talebini açıklayan metin ya da işaretler de kullanılır.

Bu tanımlamalar ışığında yerel ya da ulusal ölçekte yapılan yasal düzenlemeler ile dilencilikğin tamamen yasaklanmasının yanı sıra zaman,

¹¹ Salzburger Landessicherheitsgesetz § 3b (Salzburg Eyalet Güvenlik Kanunu)

¹² Türk Hukuk Kurumu, Türk Hukuk Lügatı. (Ankara: Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, 1991), 73.

¹³ Jürgen Reisinger, “Bettelverbote in Österreich: ein Abgleich von medialer Darstellung und öffentlicher Meinung” (Wien: Magisterarbeit, 2011) 20-23; Avusturya Anayasa Mahkemesinin 30.06.2012 tarih ve G 155/10-9 sayılı kararı.

mekân gibi çeşitli kısıtlamalar altında kısmen serbest bırakılması da mümkün olmuştur. İncelenecek vakalarda dilencilığe karşı yaptırımlar genellikle idari para cezası olarak düzenlenmiştir. Bazı örneklerde para cezasının ödenmemesi halinde yaptırımın hapis cezasına çevrilmesi şeklinde düzenlemeler olmakla birlikte idari para cezası ve hapis cezasının yanında dilenme sonucunda elde edilen gelire el koyma gibi yaptırımlarına da rastlanmaktadır.

III. AVUSTURYA ANAYASA MAHKEMESİ: PASİF DİLENCİLİĞE ONAY

Dilencilik eyleminin suç olarak düzenlenerek faille sekiz günden üç aya kadar hapis cezası verilmesi Avusturya’da 1885’te yasal bir düzenlemeye kavuşturulmuştur.¹⁴ Bu düzenleme, 1974 yılında yürürlükten kaldırılmış; dilencilik, bazı eyaletlerde yerel düzeyde kabahat olarak idarî yaptırıma tabi tutulmuştur.¹⁵ Avrupa Birliği’nin, 2010 yılını “Yoksullukla Mücadele Yılı” olarak ilan etmesinden sonra¹⁶ özellikle Doğu Avrupa ülkelerinden Avusturya’ya göç edip geçimlerini dilencilik yaparak sağlayanların sayısının artması üzerine Avusturya’nın bazı eyaletlerinde dilenmek, yasaklanan ve yaptırımlara bağlanan bir eylem olarak eyalet kanunlarında yeniden cezaî yaptırımlarla yerini almaya başlamıştır.

A. YASAL DÜZENLEMELER

Viyana Eyalet Meclisi, 2010 yılının Haziran ayında, Eyalet Güvenlik Yasası’nda yapılan değişiklik ile dilencilığın tacizkâr, saldırgan, meslek haline getirilmiş veya organize şekilde yapılmasını ve reşit olmayanların dilendirilmelerini yasaklamıştır. Bu yasağa uymamanın karşılığı 700 Euro’ya kadar para cezası ve para cezası tahsil edilemez ise bir haftaya kadar hapis cezası olarak düzenlenmiştir.¹⁷

Aşağı Avusturya (Niederösterreich) Eyaleti de aynı yılın Aralık ayında benzer bir kanun değişikliğine gitmiş; ancak Viyana Eyaleti’ndeki

¹⁴ Barbara Weichselbaum, “Betteln als Verwaltungsstraftatbestand – die grundrechtliche Sicht am Beispiel des Verbots „gewerbsmäßigen Bettelns“, (Wien: Journal für Rechtspolitik, Cilt: 19, 2009), 94, 3 nolu dipnot.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid., s. 93.

¹⁷ 2010/25sayılı kanun.

düzenlemeden daha ağır şekilde para cezasını 1.000 Euro'ya kadar, hapis cezasını ise iki haftaya kadar artırmıştır.¹⁸

Karintiya (Kärnten) Eyaleti'ndeki düzenleme 700 Euro'ya kadar para cezası ve iki haftaya kadar hapis cezası şeklinde iken¹⁹ Yukarı Avusturya (Oberösterreich) Eyalet Meclisi'nin düzenlemesi ise 720 Euro'ya kadar para cezası ve bir haftaya kadar hapis cezası şeklindedir.²⁰

Salzburg Eyaleti Meclisi, dilencilik türleri arasında herhangi bir ayırım yapmayarak dilencilik pasif şeklini de yasaklamış ve bu hükme aykırı davrananlara 500 Euro'ya kadar para cezası ile bir haftaya kadar hapis cezası verileceğini kabul etmiştir.²¹

Steiermark Eyaleti ise 2005'te yaptığı kanunî düzenlemede dilencilik bazı türlerini yasaklamış iken 2011'de dilencilik her çeşidini yasaklayan bir düzenlemeye gitmiştir.²²

B. AVUSTURYA ANAYASA MAHKEMESİNİN BAKIŞ AÇISI

Avusturya kamuoyunda büyük tartışmalara neden olan²³ bu kanunî düzenlemeler, Avusturya Anayasası ve AİHS'e aykırılık iddiasıyla soyut ve somut norm denetimi şeklinde Avusturya Anayasa Mahkemesi'nin önüne gelmiştir. Avusturya Anayasa Mahkemesi, 2012 yılında bu altı eyalet yasasının Anayasaya ve AİHS'e aykırı olduğu iddialarını değerlendirerek pasif dilencilik de kapsayan genel bir yasağı içeren Salzburg ve Steiermark eyaletlerinin düzenlemelerini iptal etmiştir. Yüksek Mahkeme, dilencilik belli bir şeklini yasaklayan diğer düzenlemelere ilişkin başvuruları ise reddetmiştir.

¹⁸ 4000-5 sayılı kanun.

¹⁹ 2011/44 sayılı kanun.

²⁰ 36/2011 sayılı kanun.

²¹ 57/2009 sayılı kanun.

²² 37/2011 sayılı kanun.

²³ Tartışmanın kamuoyundaki boyutları için bkz: <http://bettelobbywien.wordpress.com>, ayrıca doktrindeki tartışmalar için bkz: Weichselbaum a.g.e.; Christoph Bezemek, "Einen Schilling zum Telefonieren... Bettelverbote im Lichte freier Meinungsäußerung" (Wien:Journal für Rechtspolitik, 2011, Sayı: 19), 279-285; Ronald Frühwirth, "Betteln: Ein Grundrecht als Ärgernis", (Wien: Juridikum, 2007, Sayı. 1), 3-4. Akademik çalışmalar için bkz: Marion Thuswald, "Betteln als Beruf? Wissensaneignung und Kompetenzerwerb von Bettlerinnen in Wien", (Wien: Yüksek lisans Tezi, Viyana Üniversitesi, 2008); Ferdinand Koller, "Betteln in Österreich. Eine Untersuchung aus theologisch-ethischer Perspektive" (Wien: Yüksek lisans Tezi, Viyana Üniversitesi, 2009).

Karintiya Eyalet Meclisi'nin 13 üyesi, eyalet kanunundaki düzenlemenin iptali için soyut norm yolu ile Anayasa Mahkemesine başvurmuşlardır. Davacılar, Eyalet Güvenlik Yasasında yapılan değişiklikle dilencilik suç olarak nitelendirip yasaklayan “ticari nitelikteki/meslek haline getirilmiş dilencilik” ifadesinin dilencilik pasif şeklini de kapsadığını ve bu nedenle Anayasaya aykırı olduğunu öne sürmüşlerdir.²⁴ Başvuruda, Avusturya'nın temel anayasal metinlerine aykırılık iddialarının yanı sıra, AİHS'in 8. Maddesinde korunan hakların da ihlal edildiği, AİHM'in ve Anayasa Mahkemesi'nin çeşitli içtihatlarına dayanılarak öne sürülmüştür. Avusturya Anayasa Mahkemesi, davacıların iddialarının aksine dilencilik bir yaşam tarzının ifadesi olmadığı ve AİHS'nin 8. Maddesinin kapsamına girmediği gerekçesiyle başvuruyu reddetmiştir. Mahkeme, başvuranların meslek haline getirilmiş dilencilik pasif dilencilik de kapsadığı şeklindeki bir yorumun yanlış olduğunu ve pasif dilencilik serbest olduğuna da aynı kararda dikkat çekmiştir.²⁵

Yine soyut norm denetimi ile mahkemenin önüne gelen benzer bir başvuru Yukarı Avusturya Eyalet Meclisi'nin 19 üyesi tarafından yapılmıştır. Başvurucuların yasal dayandıkları AİHS'in 7., 8. ve 10. maddeleridir.²⁶ Mahkeme, AİHS'nin 8. Maddesi üzerine yoğunlaşmış ve madde içeriği göz önüne alındığında dilencilik bir hayat tarzının dışı yansıması olmadığını sadece kişisel aciliyeti olan bir durumu ortadan kaldırmak ya da hafifletmek şeklinde nitelendirilebileceğine hükmederek davayı reddetmiştir.²⁷

Viyana Eyaleti'nde ise meslek haline getirilmiş dilencilik de yaptırım getirilmesi nedeniyle Anayasa Mahkemesi'ne başvuran bir dilenci, hayatını ancak dilencilik yaparak idame ettirebildiğini ileri sürerek kanunda meslek haline getirilmiş dilencilik yasaklanmaması gerektiğini öne sürmüştür.²⁸ Başvuruyu reddeden Anayasa Mahkemesi, kanun koyucunun meslek haline getirilmiş dilencilik yasaklamadaki amacının, dilencilik saldırgan ya da organize gruplar tarafından yapılması gibi dilencilik özel bir şeklini içerdiğine dikkat çekmiştir. Mahkemeye göre, kanundaki düzenleme, pasif dilencilik yasaklayan herhangi bir önlem içermemektedir.

²⁴ Avusturya Anayasa Mahkemesinin 30.06.2012 tarih ve G 118/11 sayılı kararı, s. 2.

²⁵ Anılan karar, s. 15.

²⁶ Avusturya Anayasa Mahkemesinin 30.06.2012 tarih ve G 132/11 sayılı kararı, s. 3-5.

²⁷ Anılan karar, s 46-50.

²⁸ Avusturya Anayasa Mahkemesinin 12.10.2012 tarih ve G 134/10 sayılı kararı.

Anayasa Mahkemesi, yukarıdaki ret kararlarında, dilenciliğin belli formlarının kanun koyucu tarafından yasaklanıp yaptırıma bağlanmasını Anayasaya uygun bulmuştur. Mahkeme, aynı yıl içinde verdiği iki kararda ise herhangi bir ayırım yapmadan dilencilığe getirilen mutlak yasağı, Anayasa ve AİHS hükümlerine aykırı olduğu gerekçesiyle iptal etmiştir.

Salzburg Eyaleti Meclisi tarafından, dilenciliğin herhangi özel bir durumu belirtilmeden “*her kim dilenirse...*” şeklinde dilenme eyleminin tüm türlerinin cezalandırıldığı bir kanunî değişiklik yapılmıştır. Bu düzenleme, Slovak vatandaşı olan Roman kökenli bir dilencinin bireysel başvurusu ile Anayasa Mahkemesi önüne gelmiştir. Salzburg eyaletinde dilencilik yaparak ailesinin geçimini sağladığını belirten davacı²⁹ (agresif veya pasif) herhangi bir ayırım yapılmadan dilenciliğin her çeşidinin yasaklanmasının özel hayata ve aile hayatına müdahale olduğunu iddia ederek yasal düzenlemenin AİHS’in 8. ve 10. maddelerine aykırı olduğunu öne sürmüştür.

Avusturya Anayasa Mahkemesi, benzer olaylarda verdiği kararlarında olduğu gibi AİHS’nin 8. Maddesine aykırılık iddiasını, dilenmenin sadece kişisel bir ihtiyacı gidermek ya da hafifletmenin bir ifadesi olduğunu, ancak hayat tarzının dışı yansıyan bir ifadesi olmadığını ve 8. maddede korunan temel haklar ile ilişkisi bulunmadığına hükmetmiştir.³⁰ Mahkeme, ayrıca diğer iki davaya atıf yaparak eyalet yönetimlerinin toplumu rahatsız eden dilenciliği ve çocukların dilendirilmesini yasaklayabileceğini de hatırlatmıştır. **Ancak Anayasa Mahkemesi, diğer iki karardan farklı olarak kanun koyucunun dilencilik türleri arasında ayırım yapmadan dilenciliğin her türünü tamamen yasaklama girişimini Avusturya Anayasasının eşitliği düzenleyen ve ayrımcılığı yasaklayan 7/1. Maddesine aykırı bulmuştur.**³¹ Mahkemeye göre, başkalarını rahatsız edecek şekilde saldırganca yapılan dilenciliğin yanı sıra sessiz bir şekilde sadece yazılı bir metni taşıyarak, bir şapka kullanarak da insanlardan yardım istenebilir. Kamusal alanlar, insanların karşılıklı ilişkide olduğu yerlerdir. İnsanları rahatsız etmeden de başkalarından bir şeyler ‘rica edilebilir.’ İstisnasız bir yasak koymak, kanun koyucunun kamusal alanların gazete ya da dergi almak, eğlence yerlerini ziyaret etmek gibi başka kullanım şekilleri olduğunu göz ardı etmesidir. Bu

²⁹ Avusturya Anayasa Mahkemesinin 30.06.2012 tarih ve G 155/10-9 sayılı kararı.

³⁰ Anılan karar s. 8.

³¹ Anılan karar, s. 8.

anlamda pasif dilencilerin kamusal alanlardan yasaklanması Anayasaya aykırıdır. Mahkeme, kamusal alanlarda dilencilere kapsamlı bir yasak getirmenin aynı zamanda AİHS'nin 10. Maddesinde düzenlenen ifade özgürlüğüne de aykırı olduğuna hükmetmiştir.³² Anayasa Mahkemesi içtihatları ile de haberleşme özgürlüğünü düzenleyen AİHS'nin 10. Maddesinin garanti altına alındığına değinilen kararda, bu özgürlüğün resmî makamların engeli olmaksızın kullanabileceğine dikkat çekilmiştir. Bu özgürlük, bir olayın anlatılması şeklinde olabileceği gibi reklam yapma şeklinde de kullanılabilir. Bir ifade, sözlü olabileceği gibi yazılı, basılı, sembol, sanatsal şekiller gibi diğer insanlarla iletişim kurmaya yarayacak şeylerle de mümkündür. Bu paylaşımlar, rahatsız edici, hatta şoke edici de olabilir. Mahkeme, iletişimin şekline ilişkin örneklerin her biri için AİHM içtihatlarına da atıf yapmıştır. Mahkemeye göre, insanların kendi maddi durumunu ifade ederek muhatabını rahatsız etmeden ondan dayanışma ya da maddi yardımseverlik beklemesi Sözleşmenin 10. Maddesinde düzenlenen iletişim özgürlüğünün bir parçasıdır. Avusturya Anayasa Mahkemesi, bu kararında, özgürlüklerin sözleşmenin 10. Maddesinin 2. Fıkrasında belirtildiği şekilde demokratik bir toplumda zorunlu tedbirler niteliğinde sınırlamalara tabi tutulabileceğini kabul etmiştir. Salzburg Eyalet yönetimi, kendisini düzeni sağlamak ve başkalarına haklarını korumak için görevli saymıştır; ancak eyalet yönetiminin dilencililiğin pasif halini de yasaklayarak, insanların diğer insanlardan yardım talep etmesinin önüne geçmesi mahkemeye göre demokratik bir toplum için zorunlu değildir ve bu nedenle düzenleme iptal edilmelidir.

Anayasa Mahkemesi, Steiermark Eyalet Meclisi'nin kamusal alanlarda genel bir dilenme yasağı öngören kanun maddesini de Salzburg kararına atıf yaparak iptal etmiştir. Mahkemenin burada dayandığı temel nokta yine ifade özgürlüğüdür.³³

IV. ABD: ANAYASA KAPSAMINDA ÖZGÜRLÜK

ABD'de düşünciyi ifade etme hakkı, Anayasa'ya 1791'de eklenen Ek 1. Madde (First Amendment) ile düzenlenmiştir. Ek 1. maddeye göre, "*Kongre, düşünciyi açıklama özgürlüğünü... ihlal eden kanunlar yapamaz.*" Madde

³² Anılan karar, s. 8- 9.

³³ Avusturya Anayasa Mahkemesinin 06.12.2012 tarih ve G64/11 sayılı kararı, s. 6-7.

metninde geçen ‘Kongre’ ifadesi federal yasama organını kapsıyor görünse de Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesi (Supreme Court) içtihatları ile söz konusu düzenlemenin eyaletleri, idare ve yürütmeyi de bağladığı kabul edilmiştir.³⁴ ABD’de dilencilik eylemine ilişkin tartışmalar, Anayasanın Ek 1. Maddesi kapsamında değerlendirilmiş ve gerek içtihatlar³⁵ gerekse öğretilerde³⁶ kıta Avrupa’sından daha önce ve daha kapsamlı şekilde ele alınmıştır.

Dilencilik ile ilgili önemli bir karar, metroda dilencilüğün yasaklanması ile ilgilidir. New York Eyalet kanunlarında yapılan bir düzenleme ile metroda sadece yazılı materyallerin dağıtımı, hayır kurumlarıyla, dinsel ya da politik nedenler için talep ve bağışların kabulü ile sanatsal performanslara izin verilmiştir. Bunların dışında yardım toplamak/dilencilik yapmak ise yasaklanmıştır. Evsizlerin korunmasıyla ilgilenen bir kuruluş, söz konusu düzenlemede hayır kurumları ile bireysel yardım talep edenler arasında ayırım yapılmasının Anayasanın Ek 1. Maddesine aykırı olduğu iddiası ile Federal Bölge Mahkemesine başvurmuştur. Bölge Mahkemesi, söz konusu düzenlemeyi Anayasaya aykırı bulmuştur. Metro idaresi, bu kararı temyiz ederek Federal İstinaf Mahkemesi’ne başvurmuştur.³⁷ Federal İstinaf Mahkemesi, kanuni düzenlemenin Anayasa ile uyumunu denetlemek için eski bir Supreme Court kararına atıf yapmıştır. Yüksek Mahkeme, 1968 yılında baktığı “United States v. O'Brien” davasında ifade özgürlüğünün sınırlarını çizerken gözetilecek ölçülülük için dört kriter belirlemiştir.³⁸ Öğretilerde “O'Brien testi” olarak geçen kriterler şu şekildedir:

³⁴ Şule, Özsoy, “Amerika Birleşik Devletleri Hukukunda Düşüncüyü Açıklama Hakkına İlişkin Standartlar”, (Ankara: Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Yıl: 2005, Sayı: 56), 30.

³⁵ Örnek yargı kararları: Blair v. Shanahan, 775 F. Supp. 1315 (N.D. Cal. 1991), Loper v. New York City Police Department, 999 F. 2d 699 (2d Cir. 1993), Young v. New York City Transit Authority, 903 F. 2d 146 (2d Cir. 1990)

³⁶ Örnek makaleler: John T., Haggerty, “Begging and the Public Forum Doctrine in the First Amendment” (Boston: Boston College Law Review, Cilt. 34, Sayı: 5), 1121-1162; Anthony J., Rose, “The Beggar's Free Speech” (Indiana: Indiana Law Journal, Cilt: 65, Sayı: 1), 191-228; Helen Hershkoff and Adam S., Cohen, “Begging to Differ: The First Amendment and the Right to Beg” (Massachusetts: Harvard Law Review, Cilt: 104, Sayı: 4), 896-916; Fay, Leoussis “The New Constitutional Right to Beg: Is Begging Really Protected Speech?”, (St. Louis: St. Louis University Public Law Review, Sayı:14), 529-550; Cynthia R., Mabry, “Brother Can You Spare Some Change?-And Your Privacy Too?: Avoiding a Fatal Collision Between Public Interests and Beggars' First Amendment Rights”, (San Francisco: University of San Francisco Law Review, Cilt: 28), 309-341; Dennis J., Baker, “A Critical Evaluation of the Historical and Contemporary Justifications for Criminalising Begging” (London: The Journal of Criminal Law, 2009, Cilt: 73, Sayı: 3), 212-240. Diğer makaleler için bkz: Möckli, a.g.e, s. 16, ayrıca aynı makale 121 nolu dipnot.

³⁷ Young v. New York City Transit Authority, 903 F. 2d 146 (2d Cir. 1990)

³⁸ United States v. O'Brien - 391 U.S. 367 (1968)

- a. Hakka yönelik düzenleme, hükümetin anayasal yetkisi içerisinde olmalıdır;
- b. Müdahale, önemli bir kamu çıkarını korumalı ya da onu kolaylaştırmalıdır;
- c. Sınırlama ile korumayı amaçladığı çıkar, ifade özgürlüğünün yasaklanmasıyla ilgili olmamalı;
- d. Ek 1. maddede belirtilen özgürlükler üzerindeki muhtemel sınırlama, korunması amaçlanan hukuki menfaatin gerektiği ölçüden daha büyük olmamalıdır.³⁹

Mahkeme, söz konusu kriterlerden ilkinin somut olayda önemsiz olduğunu, ikincisi olan kamu çıkarını korumada ise idarenin söz konusu düzenlemeyi yapmakta menfaatinin olduğunu belirtmiştir. Metro istasyonu her gün üç milyondan fazla yolcu tarafından kullanılmaktadır. Benzer şekilde diğer iki kriter göz önüne alındığında mahkeme, dilencilığe toptan bir yasaklama getirilmediğine dikkat çekmiştir. Zira dilencilerin iletişim sağlayıp yardım isteyebileceği alternatifler mevcuttur; dava konusu düzenleme tüm New York Eyaletini değil, sadece metroyu kapsamaktadır. Federal İstinaf Mahkemesi, bu nedenlerle metroda dilencilüğün yasaklanmasının anayasaya aykırı olmadığına hükmetmiştir.

Federal İstinaf Mahkemesi, yukarıda incelenen *Young* kararından yaklaşık üç yıl sonra verdiği başka bir karar ile bu kez New York eyaletinde dilencilığı yasaklayan bir ceza kanunu maddesini Anayasanın Ek 1. Maddesine aykırı bulan Federal Bölge Mahkemesi kararını onamıştır.⁴⁰ Dava konusu olayı ilk derece mahkemesine götüren iki kişi dilencilikle geçimlerini sağlamaktadır. New York Polis Teşkilatı, Federal Bölge Mahkemesi kararını temyiz etmiştir. Temyiz edenlere göre dava konusu kanun maddesinin getirdiği yasaklamada dilencilerin çıkarı, hükümetin çıkarından yüksek değildir; zira dilenciler banka ve ATM önlerinde, otobüs duraklarında ve kaldırımlarda insanları takip etmekte ve kendilerine para vermeyenleri gözdağı vermektedirler. Bu nedenle şehirde suç oranı artmakta ve seri suçlar işlenmektedir. Dava konusu düzenleme de şehrin sokaklarını güvenli hale getirmeyi ve suçu önlemeyi amaçlamaktadır.

³⁹ O'Brien kararı, ayrıca bkz, Özsoy, age, s.38; O'Brien kararının değerlendirilmesi için bkz. Wojciech, Sadurski, "İfade Özgürlüğü ve Sınırları", (Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, 2002), 72-76.

⁴⁰ *Loper v. New York City Police Department*, 999 F. 2d 699 (2d Cir. 1993)

Federal İstinaf Mahkemesi, bu iddiaları ciddi bulmadığını belirterek polis teşkilatının elinde insanların fiziksel şiddete uğramasını, tehdit edilmesini; kısaca zarar görmesini engelleyecek düzenlemelerin zaten ceza kanunlarında mevcut olduğuna dikkati çekmiştir. Mahkeme, *Young* kararına atıf yaparak metroda dilencililiğin yasaklanmasını Anayasanın Ek 1. Maddesine uygun bulmasında metronun kendine has atmosferinin önemli olduğuna değinmiştir. Çok kalabalık ve hızlı hareket edilen metroda dilencililiğin yasaklanması için gerekli şartlar mevcuttur. Mahkeme, *Young* kararında metronun umumî forum alanı (public forum) olmadığını Supreme Court'un bir kararına atıf yaparak hatırlatmaktadır.⁴¹ Yüksek Mahkeme, bu kararında, dini amaçlı bir hayır kurumunun havaalanı terminallerinde yardım toplamasının yasaklanmasının Ek 1. Maddeyi ihlal etmediğine hükmetmiştir. Mahkemeye göre havaalanları 'public forum' değildir. Bu alanlarda (nonpublic forum) kendine has düzenleme ve sınırlamaların yapılabilir.⁴²

Federal İstinaf Mahkemesi hükümetin 'public forum' niteliğindeki yerlerde ancak kamunun menfaati için zorunlu hallerde bir sınırlamaya gidebileceğini ve bu düzenlemenin zaman, mekân, ifade tarzına yönelik olabileceğini kabul etmektedir. Ancak burada önemli olan, sınırlamanın kamunun çıkarına uyması ve muhataplara geniş alternatifli iletişim kanallarının da bırakılmasıdır.⁴³

Dilencilerin her zaman sosyal veya politik bir mesaj vermesi şart değildir; sonuçta dilenmek gıda, barınak, giyecek, tıbbi yardım veya ulaşım ile ilgili bir ihtiyacın dile getirilmesidir. Bu ihtiyacın ifadesinin sözel olması şart değildir; ihtiyaç, kaldırımında oturup elinde bir kap tutarak da ifade edilebilir. Bu nedenle yardım toplayan hayır kurumları ile dilenciler arasında

⁴¹ International Society for Krishna Consciousness v. Lee (91-155), 505 U.S. 672 (1992)

⁴² Anayasanın ek-1. Maddesinin analizinde mahkemeler tarafından alanların sınıflandırılmasına dayalı bir yöntem kullanılmaktadır. **Traditional public forum** olarak kabul edilen alanlar, caddeler, yollar parklar gibi insanların toplanıp tartışabilecekleri yerlerdir. Bu alanlarda ifade özgürlüğüne getirilebilecek sınırlamalar Anayasaya aykırıdır. **Designated public forum:** Bunlar genellikle belediye konferans salonu, üniversite toplantı salonları gibi hükümet tarafından açılan ve kamunun bir bölümüne açık olan mekanlardır. **Nonpublic forum** ise askeri alanlar, şehir içi otobüsler, metro, hapishane, kütüphaneler gibi alanlardır. Ayrıntılar için Mabry, a.g.e. s. 333 vd; Supreme Court'un bu konunun çerçevesini belirlediği kararı için bkz: Perry Education Association v. Perry Local Educators' Association, 460 U. S. 45 (1983). ABD yargısının forum alanlarına ilişkin görüşü için ayrıca bkz.: Sait, Güran, "Düşünceleri Açıklama ve Yayma Hürriyetinin Aracı Olarak Kamu Malları", (Ankara: Anayasa Yargısı Dergisi, 1991, Cilt: 8), 189-199.

⁴³ Loper kararı.

sadece küçük bir fark vardır: Birinciler, diğer ihtiyaç sahipleri için sadaka toplarken, dilenciler kendi ihtiyaçları için diğer insanlarla iletişime geçmektedir. Sonuçta her iki grup da sadaka talep etmektedir. Ancak bu ayırım Anayasanın Ek 1. Maddesinin amacı açısından önemli değildir. Mahkeme, *Loper* davasında dilenciler, yayalar, kamu ve toplum düzenini korumakla görevli hükümet olmak üzere olayın tüm muhataplarının çıkarlarını karşılamıştır. Mahkeme, dilencilik zaman, mekân ve ifade tarzıyla sınırlı olmadan eyalet genelinde mutlak şekilde yasaklanmasını ölçülülükten yoksun olduğuna hükmederek düzenlemeyi Anayasanın Ek 1. Maddesine aykırı bulan Federal Bölge Mahkemesi kararını onamıştır.⁴⁴

Yukarıda incelenen mahkeme kararlarından sonra, ABD’de çeşitli eyaletlerde dilencilikle ilgili yeni düzenlemelere gidilmiş; agresif dilencilik yapanlara 300 Amerikan Doları para ve 90 güne kadar hapis cezası⁴⁵ öngörülürken, ATM, banka önü gibi belirli yerlerde veya belli zamanlarda dilencilik yapılması yasaklanmıştır.⁴⁶

V. İSVİÇRE FEDERAL MAHKEMESİ: KAMU DÜZENİNİN KORUNMASI

Cenevre Eyalet Meclisi, 30 Kasım 2007 tarihinde eyalet ceza kanununda yaptığı bir değişiklik ile dilencilik yasaklayan bir düzenlemeye gitmiştir. Bu düzenlemenin, İsviçre Anayasası’nın insan onurunu koruyan 7., yaşama hakkı ve bireysel özgürlüğü içeren 10., ekonomik özgürlüğü düzenleyen 27. Maddesi ve AİHS’nin 8. maddesine aykırı olduğu iddiası ile üç kişi tarafından Federal Mahkeme’de dava açılmıştır.⁴⁷ İsviçre Federal Mahkemesi, dilencilik, başkalarından yardım istemek olarak ve en genel anlamıyla para kazanmanın/toplamanın bir yolu olarak nitelendirmiştir.⁴⁸ Dilencilik nedenleri ve amaçları farklı olabilir; ancak temel amaç, kişinin yoksulluğunu gidermesidir. Mahkeme, bu tanımları yapmakla birlikte diğer insanlardan yardım alabilmek için böyle bir yola başvurmayı ilke olarak Anayasanın 10. maddesinin 2. Fıkrasında düzenlenen “*Herkes kişi hürriyetine, özellikle fiziki ve psikik bütünlüğüne ve seyahat (hareket) özgürlüğüne sahiptir*” şeklindeki yaşama hakkının bir parçası olarak kabul etmiştir. Federal Mahkeme, bu

⁴⁴ *Loper* kararının eleştirisi için bkz: Leoussis, age.

⁴⁵ District of Columbia Official Code Chapter 23. Panhandling (1993)

⁴⁶ MABRY, age, s: 338.

⁴⁷ İsviçre Federal Mahkemesinin 09.05.2008 tarih ve BGE 134 I 214 sayılı kararı.

⁴⁸ Anılan karar, par. 5.3.

bireysel özgürlüğün diğer temel haklarda olduğu gibi mutlak bir değer taşımadığını, kamu yararı veya başkalarının temel bir hakkının korunması söz konusu ise, özellikle de ölçülülük ilkesine sahipse kanun ile sınırlandırılabilirliğine dikkat çekmiştir.⁴⁹

Mahkemeye göre dilencilik insanların sömürülmesidir ve özellikle çocuklar açısından istismara açık bir eylemdir. İdarenin de bunu önleme görevi vardır. Bu şartlar altında yetkili makamlar tarafından dilencilik eyleminin sınırlandırılmasına kamu yararı, huzuru ve barışı söz konusudur. Bu nedenlerle bireysel özgürlükler ile kamu güvenliği ve huzuru açısından orantılılık mevcut olduğundan düzenleme bu açıdan anayasaya uygundur.⁵⁰

İsviçre Federal Mahkemesi, bu gerekçelerle bir yandan dilencilik temel insan haklarından bireysel özgürlük kapsamında değerlendirmiş, diğer taraftan dilencilik neden olabileceği olumsuzluklar yüzünden kamu düzeninin, huzur ve barışının bozulması riski mevcut iken, ağırlığı kamu düzeninin korunmasından yana kullanarak başvuruyu reddetmiştir.⁵¹

VI. ALMANYA: KAMUYA AÇIK ALANLARDA BİRLİKTE YAŞAMANIN TEZAHÜRÜ

Baden-Württemberg Eyaletinin başkenti olan Stuttgart polis mevzuatında 1994 yılında yapılan bir değişiklik ile şehrin kamuya açık alanlarında dilenmek yasaklanmış ve uymayanlara para cezası verileceği hükmü getirilmiştir.⁵² Bu düzenlemenin yürürlüğe girmesinden iki yıl sonra polis tarafından bir dilenciye, yasağı ihlal etmesi nedeniyle 100 Alman Markı para cezası uygulanmıştır. Dilenci para cezasına itiraz etmiş, ayrıca norm denetimi yolu ile Baden-Württemberg İdare Mahkemesine başvurmuştur.⁵³ Davacı, Federal Anayasanın “*Herkes, başkalarının haklarını ihlal etmemek, Anayasal düzene veya ahlak kurallarına aykırı düşmemek koşuluyla, kişiliğini serbestçe geliştirme hakkına sahiptir*” şeklindeki yaşam hakkı, kişiliğin korunması ve kişi özgürlüğünü düzenleyen 2. Maddesinin 1. Fıkrasına dayanarak düzenlemenin iptalini talep etmiştir. Davacıya göre

⁴⁹ Anılan karar, par. 5.4.

⁵⁰ Anılan karar, par. 5.6-5.7.-5.7.1.

⁵¹ Kararın değerlendirilmesi ve eleştirisi için bkz: Daniel, Moeckli, “Bettelverbote: Einige Rechtsvergleichende Überlegungen zur Grundrechtskonformität”, (Zürich: Schweizerisches Zentralblatt für Staats- und Verwaltungsrecht, 2010, Sayı: 111 (10)), 537-574.

⁵² Straßen- und Anlagen-Polizeiverordnung - StrAnlPoVO

⁵³ Baden- Württemberg İdare Mahkemesinin 06.07.1998 tarih ve 1 S 2630/97 sayılı kararı

agresif dilencilik, kamu güvenliğini ve düzenini bozacak niteliktedir; ancak pasif dilencilik bu nitelikte değildir. Kaldı ki düzenleme, sadece dilencileri kapsamakta, sokak sanatçılarının faaliyetlerine ise izin vermektedir. Bu şekildeki bir ayırım da kanun önünde eşitliği düzenleyen Federal Alman Anayasasının 3. Maddesine aykırıdır.⁵⁴ Davalı idare, savunmasında dilencilik kamu güvenliği için somut bir tehlike arz ettiğini, kazanç peşindeki dilencilerin yayalara psikolojik baskı uyguladıklarını ve dilencilik başka suçları beslediğini iddia etmiştir.⁵⁵

İdare Mahkemesi, dilencilik yasaklanmasının ne kamu güvenliği ve düzenini ihlal ettiği, ne de bunlara karşı bir tehlike oluşturduğu görüşündedir.⁵⁶ Zira dilencilik, agresif şekilde başkalarını cebir ile bir şey vermeye zorlaması ya da kişileri dolandırması hali, zaten ceza kanunu ve diğer kanunlar ile yaptırıma bağlanmış fiillerdir.⁵⁷ Mahkemeye göre, “*Muhtaç durumda bulunan ve bir kaldırım üzerinde gelip geçen yayalardan şefkatle sadaka talep eden dilencilerin varlığı, ne olursa olsun toplum tarafından kamuya açık alanlarda birlikte yaşamının bir tezahürü olarak kabullenilmeli ve bu sebeple genel olarak sosyal açıdan zararlı ve kuraldışı bir durum olarak değerlendirilmemelidir. Esas olarak sokak düzenini topluma uygun olacak bir şekilde düzenlemek tasarrufu genel güvenlik ve kamu düzeni hukukunun yetkisinde değildir.*” İdare mahkemesi, bu gerekçelerle dilencilik yasaklayan düzenlemeyi iptal etmiştir.⁵⁸

VII. AİHM: DİLENCİLİK HAKKINDAKİ İLK KARAR: LĂCĂTUŞ v. İSVİÇRE

Yukarıda incelenen Avrupa kıtasındaki mahkeme kararlarında ifade özgürlüğü kapsamında hem AİHS hükümleri hem de AİHM içtihatlarına atıf yapıldığı görülmüştü. Ancak AİHM, dilenme eylemini sözleşme çerçevesinde nasıl yorumladığına ilişkin olarak 2021 yılı başında verdiği Lăcătus v. İsviçre (Başvuru No: 14065/15)⁵⁹ kararına kadar başkaca bir içtihatla bulunmamıştır.⁶⁰

⁵⁴ Anılan karar, 7. par.

⁵⁵ Anılan karar, 10. par.

⁵⁶ Anılan karar, 23. par.

⁵⁷ Anılan karar, 26. ve 27. par.

⁵⁸ Kararın değerlendirilmesi için ayrıca bkz: MOECKLI, s. 22.

⁵⁹ AİHM 19.01.2021 tarihli Lăcătus v. İsviçre kararı, (14065/15).

⁶⁰ AİHM, bu hususu kararının 53. paragrafında şöyle açıklamaktadır: “Mahkemenin, dilencilik cezası verilen bir kişinin Sözleşme'nin 8. maddesinden yararlanıp yararlanamayacağı sorusuna hiçbir zaman karar vermesi istenmemiştir.”

Başvuruyu yapan Romanya vatandaşı Violeta-Sibianca Lăcătuş'a Cenevre'de otoyolda dilencilik yaptığı için 500 İsviçre Frangı idari para cezası işlemi uygulanmıştır. cezalandırılmıştır. Başvurucu, bu cezayı ödeyemediği için beş gün hapis cezasına mahkûm olmuştur. Başvuranın temyiz başvurusunu inceleyen İsviçre Federal Mahkemesi, AİHS 10. Maddede düzenlenen ifade özgürlüğü kapsamında temyiz başvurusunu değerlendirmiştir. Mahkemeye göre bir eylem, içinde hiçbir iletişim değeri taşıyorsa ifade özgürlüğüyle korunamaz.⁶¹ Şu hâlde temyiz edenin eylemi, halka açık otoyolda yoldan geçenlerden para istemekten ibarettir. Temyiz eden, bu eylem esnasında hiçbir konuşma veya diyaloga girdiğinden bahsetmemiştir. Dolayısıyla, sözlü olmayan davranış hipotezi söz konusudur.⁶² O halde yoldan geçenlere gönderdiği mesaj, en fazla kişisel bir ihtiyacın ifadesiyle sınırlıdır. Bu ifade de genele yönelik olmayıp, sadece onun yoksulluğuyla ilgili olarak muhataplarında bir acıma duygusunu tetiklemeye yöneliktir. Böylece yoksulluğun iletişimi, dilencilik faaliyeti yanında ikincil bir unsur olarak kalmıştır. Bu nedenlerle temyiz edenin davranışında, AİHS kapsamında ifade özgürlüğünü demokratik toplumların temellerinden biri veya bireysel gelişimin koşullarından biri yapan özelliklerin hiçbiri ayırt edilemediğinden ve temyize konu işlem, AİHS 8. ve 14. Maddelerini ihlal etmediğinden başvurunun reddine karar verilmiştir. Bu şekilde iç hukuk yolları tüketildikten sonra başvuru AİHM önüne gelmiştir.

AİHM, başvuruyu değerlendirirken İsviçre Federal Mahkemesi'nin dilencilik eyleminin cezalandırılmasına ilişkin işlemlere karşı daha önce yapılan başvurularda verdiği kararları incelemiştir⁶³ ardından Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerde dilenme eyleminin hangi yaptırımlarla karşılandığına ve nasıl cezalandırıldığına baktıktan sonra üye ülkelerin mahkemeleri tarafından verilen kararlardan örnekler de almıştır.⁶⁴ Mahkeme, uluslararası düzenlemelere de değindikten sonra Sözleşmenin 8., 10. ve 14. maddelerinin ihlal edildiği iddiası ile yapılan başvuruda özel hayata ve aile hayatına saygı hakkını düzenleyen 8. Madde kapsamında başvuruyu değerlendirmeye başlamıştır.⁶⁵

Başvuran, kamuya açık otoyolda dilenme yasağının, asgari geçimini sağlaması imkanını engellediğinden, özel hayatına kabul edilemez bir

⁶¹ Anılan karar, par. 2.5.

⁶² Anılan karar, par. 2.7.

⁶³ Anılan karar, par. 18.

⁶⁴ Anılan karar, par. 27-31. Avusturya Anayasa Mahkemesi'nin yukarıda incelenen G 155/10-9 kararı da bunlar arasındadır.

⁶⁵ Anılan karar, par. 50.

müdahalede bulunduğunu ileri sürmüştür.⁶⁶ Mahkeme, Sözleşmenin ruhunun temelinde insan onuru kavramının yattığını ve mahremiyet kavramının aynı zamanda kişisel gelişim hakkını ve diğer insanlar ve dış dünya ile ilişki kurma ve sürdürme hakkını da kapsadığına dikkat çekmiştir; dolayısıyla, birey ile başkaları arasında, kamusal bağlamda bile “özel hayatın” kapsamına girebilecek bir etkileşim alanı vardır.⁶⁷

Kişinin yeterli geçim kaynağına sahip olmaması durumunda insan onuru da ciddi şekilde tehlikeye girecektir. Kişi, insanlık dışı ve güvencesiz bir durumun üstesinden gelmek için dilenmek eylemiyle belirli bir yaşam tarzını benimser.⁶⁸ Sözleşmenin amacının somut ve etkili hakları korumak olduğunu hatırlatan mahkeme, bu koruma kapsamında somut durumun özelliklerini ve özellikle ilgili kişinin ekonomik ve sosyal gerçeklerinin de hesaba katılması gerektiği görüşündedir.⁶⁹ Başvurucu aşırı derecede fakir, cahil ve işsiz olduğunu savunmaktadır. İsviçre Hükümeti bu iddialara itiraz etmemiştir. Başvurucu ayrıca sosyal yardım almadığını ve üçüncü bir şahıs tarafından da desteklenmediğini iddia etmektedir. Mahkeme, bu kapsamda başvuranın dilenme yoluyla gelir elde ederek yoksulluğunu hafiflettiğini da kabul ederek İsviçre makamlarının, genel olarak dilenmeyi yasaklayarak başvurucuya para cezası vermesinin, paranın ödenmemesi nedeniyle de hapis cezası ile tecziyesinin, başvuranın temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla diğer insanlarla iletişim kurmasının engellenmesi olarak görmüştür.⁷⁰ Mahkeme, burada İsviçre Federal Mahkemesinin de 9 Mayıs 2008 tarihli kararında dilenme eylemini bir hak biçimi olarak değerlendirdiğini ve bu eylemin İsviçre Anayasası'nın 10. Maddesinin 2. fıkrasında güvence altına alınan kişisel özgürlüğün bir parçasını oluşturan temel bir özgürlük olarak görüldüğünü, yine Federal Mahkeme tarafından dilenmenin AİHS 8. maddesi ile korunan hakların merkezinde yer aldığı şeklindeki kararını da hatırlatmaktadır.⁷¹

AİHM, sözleşmenin 8. maddesinin ihlaline ilişkin olarak öncelikle müdahalenin gerekçesinin kanuni bir dayanağının olduğunu, diğer taraftan müdahalenin, AİHS'nin 8. maddesinin 2. fıkrasının anlamı dahilinde *a priori* meşru amaçlara, yani düzenin savunulmasına ve başkalarının haklarının

⁶⁶ Anılan karar, par. 50.

⁶⁷ Anılan karar, par. 55.

⁶⁸ Anılan karar, par. 56.

⁶⁹ Anılan karar, par. 57.

⁷⁰ Anılan karar, par. 58.

⁷¹ Anılan karar, par. 59.

korunmasına yönelik olduğunu kabul etmiştir. İsviçre Federal Mahkemesinin de yerleşik içtihadı haline gelen, müdahalenin kamu düzenini korumak ve kamu güvenliği ve huzurunu sağlamanın yanı sıra dilenci çeteleriyle mücadele boyutunu öne çıkararak yaklaşımı, AİHM tarafından da desteklenmektedir. Belirli dilenme biçimlerinin, özellikle saldırgan dilenme şeklindeki eylemlerin diğer bireyleri rahatsız edebileceği de mahkeme tarafından kabul edilmiştir.⁷² Ancak mahkemeye göre başvuru konusu olayda müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığının ve İsviçre'nin takdir marjının da sınanması gerekmektedir. Zira İsviçre'de genel bir dilenme yasağı söz konusudur; böyle genel bir yasaklama kamu-birey arasındaki menfaatlerin dengelenmesine izin vermeyecek şekildedir.

AİHM, sonuç olarak aşırı derecede savunmasız bir kişi olan başvurana uygulanan yaptırımın ne organize suçla mücadele amacıyla ne de yoldan geçenlerin, sakinlerin ve işyeri sahiplerinin haklarının korunmasına orantılı bir tedbir teşkil etmediğine hükmetmiştir.⁷³ Son derece savunmasız bir kişi olan başvurunun, büyük olasılıkla başka geçim kaynağının olmadığı ve bu nedenle, dilenmekten başka seçeneği olmadığı bir durumda, eylemleri nedeniyle cezalandırılması, insanlık onurunu ve 8. madde ile korunan hakların özünü etkilemiştir. Bu nedenle İsviçre, takdir marjını aşmıştır. Mahkeme, bu nedenlerle müdahalenin 8. maddenin 2. fıkrası anlamında “demokratik bir toplumda gerekli” olmadığı sonucuna vararak Sözleşmenin 8. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.⁷⁴

Başvuruda önemli bir husus da başvurucunun, Sözleşmenin 10. maddesiyle korunan ifade özgürlüğünün ihlâl edildiği iddiasıdır. Mahkeme, 8. maddeden ihlâl kararı verdikten sonra ayrıca 10. maddenin ihlal edilip edilmediğine ilişkin olarak ayrıca karar verilmesine gerek olmadığı kanaatindedir.⁷⁵ Ancak Yargıç KELLER, 10. madde açısından farklı kanaattedir. KELLER'a göre Sözleşmenin 10. maddesi, aranan amacın niteliğine veya insanların bu özgürlüğün kullanılmasında oynadıkları role göre ayırım yapmadan “herkese” ifade özgürlüğünü garanti ederek demokratik bir toplumda önemli bir rol oynamaktadır.⁷⁶ AİHM'in daha önce dilenmenin

⁷² Anılan karar, par. 96-97.

⁷³ Anılan karar, par. 115.

⁷⁴ Anılan karar, par. 116-117.

⁷⁵ Anılan karar, par. 120.

⁷⁶ Anılan karar, Concurring Opinion of Judge Keller, par. 4-5.

10. maddenin kapsamına girip girmediği konusunda bir değerlendirme yapmadığına dikkat çeken muhalif üye, bu şansın kaçırıldığından şikayetçidir.

Yargıç KELLER'a göre başvuru konusu olay Sözleşmenin 10. maddesiyle ilgilidir. Her şeyden önce, bir eli ya da bir kupayı başkalarına uzatmak, onlara cömertlik için bir çağrıdır. Dilenmek de yoksulluğu kelimelerle veya jestlerle iletmenin nihai yoludur. El uzatmak, dünyanın her yerinde bir yardım talebi olarak anlaşılan bir jesttir. Aynı şey, bir askerin ellerini kaldırması veya ordunun beyaz bayrak sallaması için de geçerlidir. Bunlar, herkes tarafından teslim olmaya yönelik açık bir niyet olarak anlaşılan davranışlardır ve uluslararası sözleşmelerle koruma altındadırlar. Bu kapsamda dilenmek, yadsınamaz bir şekilde 10. Madde ile korunan bir davranıştır. Dolayısıyla, bunu açıkça yasaklayan kanun maddesi, başvuranın ifade özgürlüğü hakkını kullanmasına açıkça bir müdahale teşkil etmektedir. Bu nedenle, başvurunun 10. Madde açısından da kabul edilmesi gerekirdi.⁷⁷

Yargıç KELLER gibi muhalif üyelerden Yargıç LEMMENS ve Yargıç RAVARANI de kararda 10. maddenin ayrıca incelenmemesini bir eksiklik olarak değerlendirmişlerdir.⁷⁸ LEMMENS'a göre başvurucunun, sözsüz ve oldukça pasif davranmasına rağmen, yine de dikkatini çekmek istediği kişilere bir mesaj iletmesinin sözleşmenin 10. maddesi kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir. RAVARANI de başvuranın 10. madde kapsamındaki şikayetine İsviçre Federal Mahkemesi'nin büyük bir zaman ayırmasına rağmen AİHM'deki çoğunluğun buna zaman ayırmamasını eksiklik olarak görmektedir.

Lăcătuş v. İsviçre kararının AİHS 8. madde kapsamında değerlendirilmesi, muhalefet şerhi yazan üyelerin de dikkat çektiği üzere sonuç olarak olumlu, ancak gerekçe açısından tatmin edici değildir. Mahkeme, 8. madde kapsamında tüm projeksiyonlarını başvuranın yoksulluğu üzerine tutmuştur. Yargıç RAVARANI'ye göre böyle bir yaklaşım, aşırı yoksulluk içinde olmayanlar tarafından yapılan dilenmenin nasıl değerlendirileceği bilinmediği için son derece indirgemecidir.⁷⁹ Aşırı yoksulluk, 8. maddenin uygulanabilirliği için olmazsa olmaz bir koşul mudur ve öyleyse aşırı yoksulluk içinde yaşadığımızı kanıtlamalı mıyız? Yoksa belli bir yoksulluk yeterli olur mu, “iyi” ve “kötü” dilenciler var mıdır?

⁷⁷ Concurring Opinion of Judge Keller, par. 6-13.

⁷⁸ Partly Concurring And Partly Dissenting Opinion Judge Lemmens, par. 1-2; Partly Concurring And Partly Dissenting Opinion Judge Ravarani, par. 1-17.

⁷⁹ Partly Concurring And Partly Dissenting Opinion Judge Ravarani, par. 8.

RAVARANI, çoğunluğun, başvuranın aşırı yoksulluğu ve savunmasızlığı konusunda ısrar etmesinin altında hapis cezasının orantısız bir önlem olduğunun ispatlanmasının yattığını belirtmektedir.⁸⁰ Oysa *kişisel özerklik* kriterinin kullanılması hem daha geniş hem de daha kesin bir kritere işaret etmektedir. **Bu kapsamda dilenme kararı, kendi kaderini tayin hakkının ve kişisel özerkliğin bir parçasıdır.** Kişi, dilenerek belirli bir yaşam tarzını benimser. İsviçre Federal Mahkemesi, AİHM kararına nazaran kişisel özgürlük kriterini daha geniş bir şekilde ele almıştı.⁸¹

Sonuç olarak 10. madde kapsamında bir inceleme yapılmasa da Lăcătus v. İsviçre kararı, dilenme eylemine karşı alınan tedbirlerin mahkeme önüne ilk kez gelmesi açısından önemlidir. Karardaki bazı değerlendirmeler, mahkemenin ileride takınabileceği tutum hakkında ipuçları içermektedir: Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerde dilenme eyleminin mevzuattaki karşılığının oldukça geniş bir şekilde karara aktarılmasının yanı sıra Avusturya başta olmak üzere 10. madde kapsamında değerlendirmelerde bulunan yüksek mahkeme kararlarının da geniş alıntılarla AİHM kararında yer alması kanaatimizce önemlidir; hatta İsviçre Federal Mahkemesinin dilenme eylemini 10. madde kapsamında değerlendirdiği önceki içtihatların kararda yer alması dikkat çekicidir. Muhalefet şerhleri dikkate alındığında benzer bir başvuruda mahkemenin başvuranın yoksulluğu veya cahilliği gibi subjektif ve indirgemeci kriterler yerine eylemin niteliğini ön plana çıkaran bakış açısıyla başvuruyu değerlendirmesi beklenebilir.

VIII. SONUÇ

Dilenme eylemi ile ilgili yukarıda incelenen mahkeme kararlarının gerek anayasal, gerekse uluslararası sözleşmeler ile ilgili yönünün, özgürlüklere yapılan müdahalenin kapsamıyla ilgili olduğu görülmektedir. Bir yandan bireysel bir eylemin sonuçlarının ifade özgürlüğü anlamında korunması, diğer tarafta ise kamunun çıkarları ve güvenliği söz konusudur. İşte yargı makamı, ifade özgürlüğünün tüm yönlerinde olduğu gibi bu iki menfaat arasında bir adilane bir denge kurmalıdır.

Salzburg Eyaleti'nde dilencililiğin yasaklanmasına ilişkin düzenlemeyi iptal eden Avusturya Anayasa Mahkemesi, iletişimin sözlü olmasının zorunlu olmadığına dikkat çekerken AİHS 10. Maddesini göz önüne almıştır.⁸² AİHS 8.

⁸⁰ Partly Concurring And Partly Dissenting Opinion Judge Ravarani, par. 14.

⁸¹ Partly Concurring And Partly Dissenting Opinion Judge Ravarani, par. 11.

⁸² Avusturya Anayasa Mahkemesinin 30.06.2012 tarih ve G 155/10-9 sayılı kararı s.8-9.

ve 10. maddelerinin ikinci fıkraları, kamu emniyeti, suç işlenmesinin önlenmesi, ahlâk veya başkalarının özgürlüklerinin korunması için demokratik bir toplumda zorunlu ölçüde ve yasayla öngörülmüş olmak şartıyla özgürlüklere devlet tarafından müdahale edilebileceğini öngörmüştür. Maddenin yorumlanmasında mahkeme için en önemli ölçüt, özgürlüklere müdahalenin “demokratik bir toplumda zorunlu” olup olmadığıdır. Zira mahkemeye göre “ifade özgürlüğü, sadece olumlu karşılanan veya kimseye saldırgan gelmeyen ya da insanların kayıtsız kalabildiği “bilgi” ve “fikirler” için değil, aynı zamanda devlet veya halkın herhangi bir kesimi için saldırgan görünen, sarsıcı nitelik taşıyan ya da rahatsız edici olan fikirler için de geçerlidir.⁸³

İncelenen hemen tüm mahkeme kararlarında ortaya çıkan ortak ilkeler; ölçülülük, demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmamak, demokratik bir toplum için zorunluluk, eşitlik ve ayrımcılık yasağıdır. Ayrıca kamu düzeni ve ulusal güvenlik de öne çıkan kavramlardandır. Örneğin mitingler esnasında mitinge katılmayan ve günlük hayatını sürdürenler, bu organizasyon nedeniyle alınan önlemler dahilinde gitmek istedikleri yere gitmekten alıkonulmakta, trafiğin akışı engellenmekte, mağazaların çalışması aksamaktadır.⁸⁴ Dolayısıyla mitingler de aslında kamu düzenini zedelemektedir. Diğer taraftan bir yardım kuruluşunun **başkaları** için yardım toplaması kamu düzeni ve diğer ilkeler açısından bir engel teşkil etmezken **kendi ihtiyacı** için yardım toplayan bir kişinin kamu düzenini bozduğu iddiası da çelişkilidir.

Dilenciliğin başlı başına bir meslek olarak korunmaya alınması gerektiği öne sürülmüşse de bu görüşe katılmamaktayız. Ayrıca dilenciliğin tüm türleri ifade özgürlüğü kapsamına girmemelidir, zira burada hem kamu ve bireyin güvenliğinin ihlal edilme potansiyeli hem de ceza kanunları tarafından düzenlenmiş dolandırıcılık, yağma gibi suç tiplerinin yaşanması riski mevcuttur. Ancak özgürlük alanını, dilenmek ve dilencilik hakkındaki geleneksel kabuller ve kamu güvenliğinin muğlak alanına dahil etmeden bireyin o anki ihtiyaçlarını gözeterek daha geniş kabul edilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, itiyati hale gelmemiş, acil ve önemli bir ihtiyacı gidermek amacıyla yapılan dilenciliğin özellikle de pasif halinin çeşitli zaman ve mekân kısıtlamaları dahilinde ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilebileceği kanaatindeyiz.

⁸³ 7 Aralık 1976 tarih ve 5493/72 başvuru nolu Handyside-Birleşik Krallık kararı par. 49.

⁸⁴ SCHAUER, s. 273.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Sadurski, Wojciech, “İfade Özgürlüğü ve Sınırları”, Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, 2002.

Schauer, Frederick F. İfade Özgürlüğü: Felsefi Bir İnceleme. Çev. Seçilmişoğlu, M. Bahattin, Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Avrupa Komisyonu, 2002.

Türk Hukuk Kurumu. Türk Hukuk Lûgatı. Ankara: Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, 1991.

TEZLER

Reisinger, Jürgen. “Bettelverbote in Österreich: ein Abgleich von medialer Darstellung und öffentlicher Meinung”. Wien: Magisterarbeit, 2011.

Thuswald, Marion, “Betteln als Beruf? Wissensaneignung und Kompetenzerwerb von Bettlerinnen in Wien”, Wien: Yüksek lisans Tezi, Viyana Üniversitesi, 2008.

MAKALELER

Baker, Dennis J., “A Critical Evaluation of the Historical and Contemporary Justifications for Criminalising Begging” London: The Journal of Criminal Law, Cilt: 73, Sayı: 3, 2009.

Bezemek, Christoph, “Einen Schilling zum Telefonieren... Bettelverbote im Lichte freier Meinungsäußerung” Wien: Journal für Rechtspolitik, Sayı: 19, 2011.

Frühwirth, Ronald, “Betteln: Ein Grundrecht als Ärgernis”, Wien: Juridikum, Zeitschrift im Rechtsstaat, Sayı. 1, 2007.

Güran, Sait, “Düşünceleri Açıklama ve Yayma Hürriyetinin Aracı Olarak Kamu Malları”, Ankara: Anayasa Yargısı Dergisi, Cilt: 8, 1991.

Haggerty, John T., “Begging and the Public Forum Doctrine in the First Amendment” Boston: Boston College Law Review, Cilt. 34, Sayı: 5, 1992.

Hershkoff, Helen and Cohen, Adam S., “Begging to Differ: The First Amendment and the Right to Beg” Massachusetts: Harvard Law Review, Cilt: 104, Sayı: 4, 1991.

Koller, Ferdinand, “Betteln in Österreich. Eine Untersuchung aus theologisch-ethischer Perspektive” Wien: Yüksek lisans Tezi, Viyana Üniversitesi, 2009.

Leoussis, Fay, “The New Constitutional Right to Beg: Is Begging Really Protected Speech?”, St. Louis: St. Louis University Public Law Review, Sayı: 14, 1994.

Mabry, Cynthia R., “Brother Can You Spare Some Change? - And Your Privacy Too?: Avoiding a Fatal Collision Between Public Interests and Beggars' First Amendment Rights”, San Francisco: University of San Francisco Law Review, Cilt: 28, 1993.

Moeckli, Daniel, “Bettelverbote: einige rechtsvergleichende Überlegungen zur Grundrechtskonformität”, Zürich: Schweizerisches Zentralblatt für Staats- und Verwaltungsrecht, Sayı: 111 (10), 2010.

Özsoy, Şule, “Amerika Birleşik Devletleri Hukukunda Düşünceyi Açıklama Hakkına İlişkin Standartlar”, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 56, 2005.

Rose, Anthony J., “The Beggar's Free Speech” Indiana: Indiana Law Journal, Cilt: 65, Sayı: 1, 1989.

Weichselbaum, Barbara, “Betteln als Verwaltungsstraftatbestand – die grundrechtliche Sicht am Beispiel des Verbots „gewerbsmäßigen Bettelns“, Wien: Journal für Rechtspolitik, Cilt: 19, 2009.

MAHKEME KARARLARI

AİHM 23 Eylül 1998 tarih ve 67/1997/851/1058 başvuru nolu Steel ve Diğerleri-Birleşik Krallık kararı.

AİHM 24 Şubat 1994 tarih ve 15450/89 başvuru nolu Casado Coca - İspanya kararı.

AİHM 28 Mayıs 2009 tarih ve 26713/05 başvuru nolu Bigaeva-Yunanistan kararı.

AİHM 7 Aralık 1976 tarih ve 5493/72 başvuru nolu Handyside-Birleşik Krallık kararı.

AİHM 8 Temmuz 2008 tarih ve 33629/06 başvuru nolu Vajnai-Macaristan kararı.

AİHM 19 Ekim 2010 tarih ve 20999/04 başvuru nolu Özpinar-Türkiye kararı.

AİHM 19.01.2021 tarihli Lăcătuş v. İsviçre kararı, (14065/15).

Avusturya Anayasa Mahkemesinin 06.12.2012 tarih ve G64/11 sayılı kararı.

Avusturya Anayasa Mahkemesinin 12.10.2012 tarih ve G 134/10 sayılı kararı.

Avusturya Anayasa Mahkemesinin 30.06.2012 tarih ve G 118/11 sayılı kararı.

Avusturya Anayasa Mahkemesinin 30.06.2012 tarih ve G 155/10-9 sayılı kararı.

Baden-Württemberg İdare Mahkemesinin 06.07.1998 tarih ve 1 S 2630/97 sayılı kararı.

Blair v. Shanahan, 775 F. Supp. 1315 (N.D. Cal. 1991).

District of Columbia Official Code Chapter 23. Panhandling (1993).

International Society for Krishna Consciousness v. Lee (91-155), 505 U.S. 672 (1992).

İsviçre Federal Mahkemesinin 09.05.2008 tarih ve BGE 134 I 214 sayılı kararı.

Loper v. New York City Police Department, 999 F. 2d 699 (2d Cir. 1993).

United States v. O'Brien - 391 U.S. 367 (1968).

Young v. New York City Transit Authority, 903 F. 2d 146 (2d Cir. 1990).

İNTERNET SİTELERİ

<http://bettelobbywien.wordpress.com>

